

Tilburg University

Reactie II op 'Functionele diagnostiek in plaats van een advies aangaande toerekeningsvatbaarheid'

Meynen, Gerben; Kooijmans, Tijs

Published in:
Expertise en Recht

Publication date:
2015

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Meynen, G., & Kooijmans, T. (2015). Reactie II op 'Functionele diagnostiek in plaats van een advies aangaande toerekeningsvatbaarheid'. *Expertise en Recht*, 178-182.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Reactie

Reactie II op 'Functionele diagnostiek in plaats van een advies aangaande toerekeningsvatbaarheid'

Een standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid en de functionele diagnostiek

Hummelen en Aben doen een interessant voorstel voor functionele diagnostiek binnen de rapportage pro justitia. De methode heeft een solide basis: de functies ontleen zij aan het algemeen psychiatrisch onderzoek, waarin van oudsher cognitieve, affectieve en conatieve functies worden onderscheiden. Wij richten ons in onze reactie met name op de relatie tussen hun voorstel en een juridische standaard, een relatie die door hen ook besproken wordt. Ten slotte betogen wij dat hun voorstel nader onderzoek verdient en formuleren wij daartoe kort een aantal subvragen.

Inleiding

Aan het Nederlandse strafrecht ligt de veronderstelling ten grondslag dat degene die een strafbaar feit begaat, daarvoor strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld omdat hem een verwijt kan worden gemaakt van de overtreding van een norm terwijl hij de vrijheid en de mogelijkheid had om die norm niet te overtreden. Andersom is een van de voornaamste uitgangspunten van het Nederlandse strafrecht dat iemand niet kan worden gestraft voor een strafbaar feit wanneer hem daarvan geen verwijt kan worden gemaakt: geen straf zonder schuld.¹ Deze exceptionele omstandigheid van niet-strafbaarheid ondanks het hebben begaan van een strafbaar feit, kan zijn gelegen in een psychiatrische stoornis die een dusdanige invloed heeft gehad op de totstandkoming van het strafbaar feit, dat dat feit door de rechter niet aan de dader kan worden toegerekend. Omdat de strafrechter niet van huis uit beschikt over alle kennis en kunde die nodig is om – met het oog op deze toepassing van de schuldtoelatingsgrond als vervat in artikel 39 Sr – psychiatrische stoornissen vast te stellen en een eventueel verband met het ten laste gelegde handelen bloot te leggen, moet hij zich dienaangaande laten voorlichten door een gedragsdeskundige.² Daarbij verdient opmerking dat die voorlichting wettelijk is voorgeschreven als de rechter zijn oordeel dat het feit de verdachte in bepaalde mate verminderd (of zelfs geheel niet) kan worden toegerekend, wil doen uitmonden in de oplegging van tbs of plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis.³ Daarmee fungeert die voorlichting als een belangrijke waarborg bij de totstandkoming van het rechterlijke oordeel omtrent de (mate van) toerekeningsvatbaarheid. Het is daarbij zaak dat de rechter helder

op het netvlies heeft waaromtrent hij precies een deskundigenoordeel verlangt, en dat de gedragsdeskundige weet aan de hand van welke criteria hij de tot hem gerichtte vragen moet beantwoorden. Zoals hierna wordt betoogd, zijn die criteria niet altijd helder.

Ontoerekeningsvatbaarheid en de grenzen van de expertise

De ontoerekeningsvatbaarheid geeft namelijk aanleiding tot veel discussie. De Amerikaanse psychiater en jurist Marvin Firestone schrijft: 'Probably no single issue in the annals of criminal law has stirred more controversy, debate, and comparison among laypersons, as well as jurists, than the insanity defense.'⁴ Echter, dat de ontoerekeningsvatbaarheid tot veel discussie leidt, wil niet zeggen dat zij irrelevant is – misschien wel integendeel. Evenmin wil het zeggen dat het niet uitmaakt hoe binnen het strafrecht plaats en vorm wordt gegeven aan de ontoerekeningsvatbaarheid. Je kunt dat op een betere en minder goede manier doen – en er zijn op dit punt aanzienlijke verschillen tussen rechtssystemen.⁵ Het thema van de ontoerekeningsvatbaarheid raakt aan een aantal fundamentele zaken, waaronder (het respec-

* Prof. dr. G. Meynen is als bijzonder hoogleraar Forensische psychiatrie verbonden aan de Universiteit van Tilburg.

** Prof. mr. T. Kooijmans is als hoogleraar Strafrecht verbonden aan de Universiteit van Tilburg.

1. HR 14 februari 1916, NJ 1916/681. Zie ook T. Kooijmans & N. Jörg, 'Het juridisch kader van de gedragskundige rapportage', in: H.J.C. van Marle, P.A.M. Mevis & M.J.F. van der Wolf (red.), *Gedragskundige rapportage in het strafrecht*, Deventer: Kluwer 2013 (2e druk), p. 347-372, i.h.b. p. 347.
2. Dat neemt niet weg, en Hummelen en Aben wijzen daar onder verwijzing naar rechtspraak van de Hoge Raad (HR 18 december 2012, NJ 2013/466, m.nt. B.F. Keulen) terecht op, dat de omstandigheid dat een stoornis niet is omschreven in de DSM er niet aan in de weg staat dat de rechter deze niettemin aanmerkt als een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens.
3. Artikel 37 lid 2-3 en artikel 37a lid 3 Sr.
4. M.H. Firestone, 'Psychiatric Patients and Forensic Psychiatry', in: American College of Legal Medicine (red.), *Legal Medicine*, Philadelphia (PA): Mosby Elsevier 2007 (7e druk), p. 623.
5. R.J. Simon & H. Ahn-Redding, *The Insanity Defense, the World Over*, Lanham (MD): Lexington Books 2006.

teren van) de grenzen van de psychiatrie.⁶ Psychiaters dienen zich als professionals en zeker als (getuige-)deskundigen aan hun eigen vakgebied te houden.⁷ Dit vindt zijn grond niet alleen in de psychiatrie, waarbij psychiaters binnen de grenzen van hun expertise willen opereren, maar ook binnen het recht, waar de expert zich gehouden dient te achten aan de grenzen van zijn vakgebied.⁸ Elke benadering van de toerekeningsvatbaarheid dient hier rekening mee te houden. Overigens, het is de expert zelf die in de eerste plaats de grenzen in acht dient te nemen, omdat het juist ook onderdeel is van de expertise om de grenzen ervan te kennen. Zo kent de DNA-expert de grenzen van zijn vak beter dan de officier van justitie, advocaat of rechter.

Vanuit dit basale perspectief op de psychiater en diens rapportage is de eerste vraag die we kunnen stellen: valt een oordeel over de toerekeningsvatbaarheid binnen het expertisedomein van de psychiater? Hummelen en Aben zijn hier duidelijk over: "Toerekenen" enerzijds en de "vatbaarheid" daarvoor anderzijds betreffen (...) termen die uitsluitend betekenis hebben in het juridische domein.⁹ Toerekeningsvatbaarheid is, met andere woorden, geen psychiatrische – of psychologische – term, maar ligt binnen een ander expertisedomein: het recht. Hummelen en Aben vervolgen: 'Het is onzes inziens kwestieus om de gedragsdeskundige te laten adviseren over toerekeningsvatbaarheid, terwijl zijn deskundigheid zich geheel niet uitstrekt over zoiets als het toerekenen van een delict aan de verdachte.'¹⁰ 'Kwestieus' is een understatement: de terechte conclusie is dat psychiaters zich over de toerekeningsvatbaarheid van een verdachte niet dienen uit te laten – evenmin als over bijvoorbeeld *culpa in causa*, opzet of psychische overmacht.¹¹ Dit betekent dat de huidige praktijk zou moeten veranderen: momenteel adviseren psychiaters de rechter expliciet op het punt van de (mate van) toerekeningsvatbaarheid van de verdachte.¹² Ook Hummelen en Aben blijken het belangrijk te vinden dat psychiaters niet langer uitspraken doen over toerekeningsvatbaarheid. Immers, zij zien in de

door hen voorgestelde functionele diagnostiek 'een groot voordeel van principiële aard: de gedragsdeskundige blijft binnen het eigen deskundigheidsgebied door zich te beperken tot een beoordeling van de psychische functies en van de persoonlijkheidstrekken en door zich *niet* uit te laten over de mate van toerekeningsvatbaarheid'. Als de door hen voorgestelde methode inderdaad dit gevolg heeft, zijn wij het met hen eens dat dit een groot voordeel is van deze benadering ten opzichte van de huidige praktijk.

Wanneer psychiaters geen uitspraken meer doen over de toerekeningsvatbaarheid van de verdachte – dus wanneer zij vraag 4c uit het rapportageformat niet langer (hoeven te) beantwoorden – dan kan het lastiger voor rechters zijn om tot een oordeel over de toerekeningsvatbaarheid te komen.¹³ Hoe is dit op te lossen?

Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid – en discussies daarover

We kunnen op dit punt naar het buitenland kijken. In veel rechtssystemen functioneert een juridische 'standaard' of 'test' voor de ontoerekeningsvatbaarheid.¹⁴ Een dergelijke standaard specificiert wanneer een verdachte die aan een psychische stoornis lijdt, ontoerekeningsvatbaar is. De bekendste standaard is de *M'Naghten Rule* (1843), die kort is weer te geven als: ten gevolge van een stoornis wist de verdachte niet wat hij deed of wist hij niet dat het verkeerd was.¹⁵ Indien dit van toepassing is, is een verdachte ontoerekeningsvatbaar.

Veel auteurs zijn het erover eens dat als een verdachte aan dit criterium voldoet, hij inderdaad ontoerekeningsvatbaar is. Waarom is er dan toch zoveel discussie over deze standaard? Velen zijn van mening dat de standaard te beperkt is. In eerste instantie valt het misschien niet op, maar bij herlezing wordt duidelijk dat deze standaard niet geïnteresseerd is in de controle die een verdachte over zijn gedrag had ten tijde van het delict. Het gaat puur om wat hij *wist*. Scherp gesteld: een verdachte die geen controle had over zijn gedrag maar wel wist wat

6. In deze bijdrage richten wij ons op de psychiatrie, maar veel geldt evenzeer voor de psychologie.

7. G. Meynen, 'Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid?', *NJ* 2013/88, afl. 21 en 'Vrije wil en forensisch psychiaters die zwijgen over toerekeningsvatbaarheid', *NJ* 2011/86.

8. Vgl. artikel 511 lid 3 Sv en artikel 13 lid 3 onderdeel b Besluit register deskundige in strafzaken.

9. Zie ook Hummelen en Aben: 'Thans adviseert de gedragsdeskundige de rechter over de mate van toerekeningsvatbaarheid. Het gedragskundig oordeel hierover wordt de rechter nu (nog) op een presenteerblaadje aangereikt, waarna hij dit oordeel zo nodig kan "overnemen en tot het zijne maken". Wij achten deze gang van zaken onzuiver. Daarmee levert de gedragsdeskundige aan de rechter een oordeel aan waarvan substantiële ingrediënten juridisch van aard zijn. De gedragsdeskundige is echter uitsluitend expert op een feitelijk terrein: de psyche van de verdachte. Een vergelijking met de bewijsvraag dringt zich op. Geen rechter zal accepteren dat een 'bewijsdeskundige' hem voorhoudt dat het ten laste gelegde "vatbaar is voor bewezenverklaring", waarna de rechter dit oordeel desgewenst alleen nog maar hoeft over te nemen en tot het zijne te maken. De rechter verdiept zich ambtshalve geregeld in complexe vraagstukken betreffende het bewijs van het ten laste gelegde delict. Het valt niet goed in te zien waarom dit wel van hem mag worden verlangd wat betreft de vraag of het ten laste gelegde delict is begaan door de verdachte, doch niet ten aanzien van de vraag hoe de verdachte de facto tot dit delict is gekomen. De gedragsdeskundige zal de rechter bij zijn oordeelsvorming behulpzaam moeten zijn, maar de gedragsdeskundige kan en mag complexe beslissingen over de toerekening niet van de rechter overnemen, te meer niet nu die gedragsdeskundige op dat terrein niet deskundig is' (cursiveringen dezerzijds; GM & TK).

10. Meynen, 'Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid?', 2013.

11. Volgens het standaardformat beantwoordt de gedragsdeskundige onder meer deze vragen:

1. Is onderzocht lijdende aan een ziekelijke stoornis/gebrekkige ontwikkeling van zijn geestvermogens en zo ja, hoe is dit in diagnostische zin te omschrijven?
2. Hoe was dit ten tijde van het plegen van het ten laste gelegde?
3. Beïnvloedde de eventuele ziekelijke stoornis/gebrekkige ontwikkeling van de geestvermogens onderzochtes gedragskeuzen c.q. zijn gedragingen ten tijde van het tenlastegelegde?
4. Zo ja, kan de deskundige dan gemotiveerd aangeven:

a) op welke manier,

b) in welke mate en

c) welke conclusie m.b.t. de toerekeningsvatbaarheid op grond hiervan te adviseren is? (Enigszins aangepast naar W.F. van Kordelaar, 'Het Psychologisch Onderzoek Pro Justitia', in: B.C.M. Raes & F.A.M. Bakker (red.), *De Psychiatrie in Het Nederlandse Recht*, Deventer: Kluwer 2012.)

12. Hummelen en Aben schrijven: 'Vraag 4c betreffende de conclusie aangaande toerekeningsvatbaarheid vervalt bij de door ons voorgestelde werkwijze.' Hoe dan ook kan vraag 4c ook zonder invoering van de voorgestelde werkwijze beter achterwege blijven. Zie nader Meynen, 'Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid?', 2013.

13. Zie *Ibid.* en S. Radovic, G. Meynen & T. Bennet, 'Introducing a Standard of Legal Insanity: The Case of Sweden Compared to the Netherlands', *Int J Law Psychiatry* 40 (2015).

14. De *M'Naghten Rule* luidt: '(...) at the time of the committing of the act, the party accused was labouring under such a defect of reason, from a disease of the mind, as not to know the nature and quality of the act he was doing; or, if he did know it, that he did not know he was doing what was wrong.' House of Lords (VK), 19 juni 1843, *M'Naghten's Case* [1843], UKHL J16.

hij deed en dat het niet mocht, is toerekeningsvatbaar. Dat is voor velen moreel en juridisch niet acceptabel: het wordt als ongewenst beschouwd dat in een dergelijk geval niet de tbs (of de plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis) kan worden gelast. Ook in de Nederlandse rechtspraak zien we de relevantie van het begrip 'controle' ten aanzien van de toerekeningsvatbaarheid, bijvoorbeeld:

'Psycholoog [naam psycholoog] adviseert om verdachte als volledig ontoerekeningsvatbaar te beschouwen. Psychiater [naam psychiater] is het eens met het advies en heeft daarbij aangegeven dat het zonder enige twijfel zo is dat de gedragskeuzen en gedragingen van verdachte tijdens het ten laste gelegde volledig bepaald werden door haar psychiatrische ziektebeeld (manische psychose) dat verdachte daardoor *geen controle* had op haar handelen.'¹⁵

De verdachte wordt door de rechter volledig ontoerekeningsvatbaar geacht. Een dergelijke redenering waarin de controle centraal staat is voor een rechtssysteem waarin M'Naghten geldt, niet relevant.

Een andere, veel gebruikte standaard in de Verenigde Staten is die van de Model Penal Code:¹⁶

'(...) if at the time of such conduct as a result of mental disease or defect he lacks substantial capacity either to appreciate the criminality of his conduct or to conform his conduct to the requirements of the law.'

Deze test heeft twee componenten. Enerzijds is relevant of de verdachte kon inzien of waarderen (*appreciate*) dat zijn gedrag 'crimineel' was (dit lijkt op M'Naghten). Anderzijds gaat het erom dat de verdachte in staat was om zijn gedrag te sturen, te controleren, zodanig dat hij binnen de grenzen van de wet kon blijven.

Het onderdeel van de standaard dat gaat over de kennis en waardering van de verdachte aangaande zijn handelen wordt wel het 'cognitieve' element genoemd, dat wat gaat over sturing van het gedrag, het 'controle'-element. Wat ons betreft dient een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid beide componenten te bevatten, zowel 'kennis' als 'controle'.¹⁷

Maar er is een belangrijk bezwaar tegen het controle-element, dat voor sommigen ook doorslaggevend is om het weg te laten uit de standaard. Dat is dat men betwijfelt of het betrouwbaar vast te stellen is. Hoe maken psychiaters, psychologen, eventueel andere gedragsdeskundigen onderscheid tussen verdachten die hun gedrag niet konden controleren en hen die het gewoonweg niet deden, misschien omdat ze er geen zin in hadden, of hun best niet deden? Volgens sommigen is dit onderscheid niet goed te maken, en daarom geen deugdelijk

criterium voor ontoerekeningsvatbaarheid in de rechtszaal – veel verdachten zouden ten onrechte ontoerekeningsvatbaar worden verklaard, vrezen ze.¹⁸ Penney (2012) somt een aantal argumenten op waarom controle wel voldoende betrouwbaar te meten is en wel degelijk een onderdeel van de standaard dient te zijn, onder meer verwijzend naar onderzoeksresultaten in de neurocognitieve wetenschap.¹⁹

Er zijn nog andere juridische standaarden voor ontoerekeningsvatbaarheid dan M'Naghten en de Model Penal Code. In Noorwegen vinden we het volgende criterium in artikel 44 van de Penal Code (zoals weergegeven in § 6.1 van de Breivik-uitspraak), die over de ontoerekeningsvatbaarheid (*insanity*) gaat:

'A person who was psychotic or unconscious at the time of committing the act shall not be liable to a penalty. The same applies to a person who at the time of committing the act was mentally retarded to a high degree.'²⁰

Dit betekent:

'Being psychotic at the time of committing the act will unconditionally exempt the person from punishment, regardless of whether the offence is a result of the psychosis. This is often referred to as the medical principle.'²¹

Kortom, wat de rechter met deze standaard in de hand van de deskundige wil weten is uiteindelijk slechts: was de verdachte psychotisch ten tijde van het plegen van het delict? De rechter hoeft, op grond van deze standaard, niet te weten wat de impact van die stoornis was op bijvoorbeeld de kennis of controle van de verdachte aangaande diens handelen of in hoeverre er een causale relatie bestond tussen stoornis en delict. Dit is niet relevant voor de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid. We kunnen een belangrijke conclusie over standaarden trekken: ze verschillen aanzienlijk. Het kan voor een individuele verdachte alles uitmaken welke standaard in een rechtssysteem wordt gehanteerd. Daarmee wordt ook het belang van een juridische standaard duidelijk. Hoewel veel landen de ontoerekeningsvatbaarheid kennen, verstaat niet iedereen er automatisch hetzelfde onder. Dat maakt het voor een rechtssysteem belangrijk om nader te bepalen wat ermee wordt bedoeld, onder meer met het oog op de rechtsgelijkheid. We begonnen met de vraag: hoe 'vertaalt' de rechter de psychiatrische bevindingen uit de rapportage pro justitia naar het juridische begrip van de toerekeningsvatbaarheid? In veel landen speelt een juridische standaard bij deze 'vertaling' een centrale rol (in sommige gevallen zal een jury en niet de rechter bepalen of aan de standaard is voldaan). De standaard geeft ook duidelijkheid, transparantie: procespartijen weten wat het criterium is voor ontoerekeningsvatbaarheid – en ook de samenleving kent het

15. ECLI:NL:RBBRE:2012:BY0195 (cursivering dezerzijds; GM & TK).

16. Het is niet alleen zo dat in de Verenigde Staten verschillende standaarden worden gebruikt, maar ook varianten van die standaarden, zie Ira K. Packer, *Evaluation of Criminal Responsibility*, Oxford/New York: Oxford University Press 2009.

17. Zie ook Meynen, 'Een juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid?', 2013.

18. Zie voor deze discussie: S. Penney, 'Impulse Control and Criminal Responsibility: Lessons from Neuroscience', *Int J Law Psychiatry* 35, no. 2 (2012). Wij merken op dat het voor de verdediging in strafzaken in Nederland waarschijnlijk minder aantrekkelijk is om een verweer te voeren van de strekking dat de controle over het gedrag heeft ontbroken, omdat daarmee (tot op zekere hoogte) de weg wordt vrijgemaakt voor de oplegging van tbs.

19. Ibid.

20. Zoals weergegeven in § 6.1 van de Breivik-uitspraak, Lovdata TOSLO-2011-188627-24E; zie ook I. Melle, 'The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It', *World Psychiatry* 12, no. 1 (2013).

21. Ontleend aan de vertaalde Breivik-uitspraak, Lovdata TOSLO-2011-188627-24E.

criterium. Dit is ook van belang, reeds omdat het niet zelden gaat om ernstige feiten die ook maatschappelijke beroering geven. Op dit moment is het criterium voor ontoerekeningsvatbaarheid binnen ons rechtssysteem niet in een standaard vervat, en we komen (heel) verschillende begrippen – waaronder 'vrije wil', 'inzicht' en 'causale relatie' – tegen in adviezen van psychiaters en ook in de uitspraken van rechters, waarmee ze hun oordeel over de toerekeningsvatbaarheid onderbouwen.²² Ook Hummelen en Aben signaleren dat 'elke gedragsdeskundige zijn eigen invulling aan de bepaling van de toerekeningsvatbaarheid geeft'. Dat is ongewenst.

Relatie tussen de standaard en het voorstel van Hummelen en Aben

We zien dat de standaard niet zozeer het begrip 'ontoerekeningsvatbaarheid' 'operationaliseert' maar het definieert: het legt het juridische criterium voor een rechtssysteem vast. In die zin zijn wij het ook eens met Hummelen en Aben wanneer zij stellen: 'Het voorliggende voorstel van Meynen voor een juridische standaard lost het probleem van de ontbrekende operationalisering van het begrip (on)toerekeningsvatbaarheid daarmee niet op.' Tegelijkertijd zien we nu juist dat de standaard wel van groot belang is voor een gedragskundige operationalisatie: de gedragsdeskundige dient te weten waarin de rechter geïnteresseerd is als het gaat om het begrip 'ontoerekeningsvatbaarheid'. Vervolgens kan op basis van die juridische interesse worden bepaald welke functies van belang zijn en kunnen de juridische criteria vervolgens aldus gedragskundig worden geoperationaliseerd. Ter toelichting, als we kijken naar tabel 1 uit het artikel van Hummelen en Aben, dan zien we daar allerlei functies die blijkbaar relevant worden geacht voor de ontoerekeningsvatbaarheid. Maar zijn ze dat ook? Als we de Noorse standaard zouden hanteren, dan zijn deze functies bij voorbaat niet (allemaal) relevant. Het gaat immers om de vraag of een verdachte psychotisch was. Er kunnen vanuit Noors perspectief beter lijsten worden toegevoegd die de aanwezigheid van een psychose verhelderen dan de in tabel 1 genoemde functies. En als we M'Naghten zouden hanteren, dan is de impulsbeheersing (als persoonlijkheidstrekk) niet relevant. Het voorstel van Hummelen en Aben vervangt een standaard niet. Integendeel, de standaard geeft de juridische definitie van de ontoerekeningsvatbaarheid, en de methode van Hummelen en Aben kan vervolgens de juridische begrippen vertalen – operationaliseren zo men wil – in termen van psychische (dys)functies. In die zin zijn beide voorstellen *complementair* – of kunnen dit zijn. Concreet: wanneer de juridische standaard vraagt om een uitspraak over de mate van controle die een verdach-

te over zijn gedrag had, dan kan het in kaart brengen van verschillende psychische functies helpen die vraag te beantwoorden – nog even afgezien van welke functies en in hoeveel graden. De functionele diagnostiek maakt de standaard niet overbodig, evenmin als dit omgekeerd geldt.

Verder onderzoek

Het voorstel van Hummelen en Aben verdient verder onderzoek, deels ook van empirische aard. Een vraag daarbij is in hoeverre er overlap tussen de nu onderscheiden functies bestaat. Bijvoorbeeld, 'realiteitstoetsing' en 'waarneming' lijken elkaar deels te overlappen. Daarbij zijn 'executieve functies' dermate omvattend²³ dat ze meerdere van de nu daarnaast genoemde functies ook omvatten. Het onderscheid tussen psychische functies en de persoonlijkheidstrekken, zou wellicht ook kunnen vervallen; 'impulsbeheersing' geldt namelijk als een echte executieve functie. Sowieso lijkt het praktischer om het aantal functies dat beoordeeld dient te worden te reduceren. Daarbij is vooral de werkbaarheid voor de rapporteur van groot belang. Helpt het om al deze items in te vullen, of kost dat vooral tijd en hoofdbrekens? Vervolg vraag kan zijn: dienen forensisch rapporteurs ook opleidingen te volgen voor scoring, zoals nu bij veel risicotaxatie-instrumenten? Daarnaast zou ook naar het buitenland gekeken kunnen worden. Eerder ontwierp Rogers the R-CRAS²⁴ voor *criminal responsibility* assessments in de context van de Verenigde Staten. Dit instrument is overigens nooit breed gebruikt. Ook zal middels onderzoek meer zicht moeten komen op de vraag in hoeverre, zoals Hummelen en Aben zeggen 'systematische beoordeling van stoornissen in de psychische functies, disfunctionele persoonlijkheidstrekken en compenserende factoren ... een adequate risicoprognose [faciliteert]'. Wanneer dit het geval is, is dat een zeer belangrijke overweging voor invoering van een psychische functie-inventarisatie.

Het spreken in termen van 'functies' gebeurt breder binnen de forensische psychiatrie.²⁵ Het spreken en onderzoeken in termen van (executieve) functies heeft een duidelijk voordeel: het sluit aan bij de terminologie van (neuro)wetenschappelijk en neuropsychologisch onderzoek (in de forensische psychiatrie).²⁶ De wetenschappelijke interesse voor de bijdrage van neurowetenschappen aan het (straf)recht, en met name ook aan het vaststellen van de toerekeningsvatbaarheid, neemt de laatste jaren sterk toe. Neurolaw is het gebied dat zich met de mogelijkheden en problemen van dergelijke toepassing van neurowetenschap (waaronder neuro-imaging en neuro-

22. Radovic, Meynen & Bennet 2015. Zie ook de in J.L. Knoll & P.J. Resnick, 'Insanity Defense Evaluations: Toward a Model for Evidence-Based Practice', *Brief Treatment and Crisis Intervention* 8 (2008), p. 97, aanbevolen werkwijze voor psychiaters: 'When forming the opinion [aangaande de toerekeningsvatbaarheid], the psychiatrist should use the exact language of the insanity standard employed in that jurisdiction at the time of the crime.'

23. Zie S.J. Nixon, 'Executive Functioning among Young People in Relation to Alcohol Use', *Curr Opin Psychiatry* 26, no. 4 (2013): 'Executive functions refer to a set of neurobehavioral processes including abstraction and problem-solving, planning, response inhibition (behavioral control), and working memory.'

24. R. Rogers, 'Rogers Criminal Responsibility Assessment Scales (R-CRAS)', in: B.L. Cutler (red.), *Encyclopedia of Psychology and Law*, London: SAGE 2008.

25. Een andere mogelijkheid is te spreken in termen van *capacities* (capaciteiten, vermogens). Dat sluit meer aan bij de beoordeling van de wilsbekwaamheid, een begrip deels verwant aan de toerekeningsvatbaarheid. G. Meynen, 'Should the "Insanity Defense" Be Replaced by an "Incapacity Defense"?', in: T.I. Oei & M.S. Groenhuijsen, *Progression in Forensic Psychiatry: About Boundaries*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2012 en G. Meynen & K. Oei, 'Internationalizing Forensic Assessments of Criminal Responsibility', *Med Law* 30, no. 4 (2011). Bij het evalueren van de wilsbekwaamheid worden vaak vier capaciteiten beoordeeld: het vermogen informatie te begrijpen, het vermogen te redeneren over de (behandel)opties; vermogen om de situatie te waarderen; ten slotte, het vermogen de keuze te communiceren. Wat opvalt, is dat hierbij 'slechts' vier capaciteiten worden beoordeeld (dus in die zin is dat eenvoudiger dan het nu voorgestelde functie-format) en dat gesproken wordt in termen van vermogens. Ook sluit het spreken in termen van capaciteiten meer aan bij standaarden voor de ontoerekeningsvatbaarheid als die van de *Model Penal Code* (zie hierboven).

26. Zie bijvoorbeeld J. Meijers e.a., 'Prison Brain? Executive Dysfunction in Prisoners', *Front Psychol* 6 (2015).

psychologie) binnen het strafrecht bezighoudt.²⁷ Het zou als een voordeel gezien kunnen worden dat het psychiatrisch onderzoek (deels) in termen wordt benaderd die ook binnen de neurowetenschappen en neuropsychologie gangbaar zijn. Dit zou de communicatie tussen de vakgebieden kunnen bevorderen en daarmee bijdragen aan een betere advisering van de rechter. Nader onderzoek zou zich ook op een goede aansluiting bij cognitieve neurowetenschappen kunnen richten.

Conclusie

Hummelen en Aben doen een interessant en gedetailleerd voorstel dat nader onderzoek verdient. De tabel met functies levert evenwel geen juridische standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid op. De standaard gaat over de juridische norm, niet over de gedragsdeskundige operationalisatie. Sterker nog, om na te gaan welke functies er nodig zijn om op te nemen in het functieformat (tabel 1) – en hoe ze te relateren zijn aan ontoerekeningsvatbaarheid – moet men weten wat het juridische criterium voor ontoerekeningsvatbaarheid is. Dat bleek bijvoorbeeld hierboven ten aanzien van het element controle (en nog sterker als we kijken naar de Noorse standaard waarbij het enkel gaat om de aanwezigheid van een psychose ten tijde van het delict). In die zin maakt het verder en goed uitwerken van de te beoordelen functies het formuleren van een standaard voor ontoerekeningsvatbaarheid binnen ons rechtssysteem slechts wenselijker en urgenter.

Literatuur

Firestone 2007

M.H. Firestone, 'Psychiatric Patients and Forensic Psychiatry', in: American College of Legal Medicine (red.), *Legal Medicine*, Philadelphia (PA): Mosby Elsevier 2007 (7e druk).

Knoll & Resnick 2008

J.L. Knoll & P.J. Resnick, 'Insanity Defense Evaluations: Toward a Model for Evidence-Based Practice', *Brief Treatment and Crisis Intervention* 8 (2008), p. 92-110.

Kooijmans & Jörg 2013

T. Kooijmans & N. Jörg, 'Het juridisch kader van de gedragskundige rapportage', in: H.J.C. van Marle, P.A.M. Mevis & M.J.F. van der Wolf (red.), *Gedragskundige rapportage in het strafrecht*, Deventer: Kluwer 2013 (2e druk), p. 347-372.

Meijers e.a. 2015

J. Meijers, J.M. Harte, F.A. Jonker & G. Meynen, 'Prison Brain? Executive Dysfunction in Prisoners', *Front Psychol* 6 (2015), p. 43.

Melle 2013

I. Melle, 'The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It', *World Psychiatry* 12, no. 1 (Feb 2013), p. 16-21.

Meynen 2011

G. Meynen, 'Vrije wil en forensisch psychiaters die zwijgen over toerekeningsvatbaarheid', *NJ* 2011/86, p. 1951-1956.

27. Zie bijvoorbeeld G. Meynen, 'Neurolaw: de relevantie voor de forensische psychiatrie', *Tijdschrift voor Psychiatrie* (56) 2014, p. 597-604 en Gerben Meynen, 'Neurolaw: Neuroscience, Ethics, and Law. Review Essay', *Ethical Theory and Moral Practice* 17 (2014), issue 4, p. 819-829.

Meynen 2012

G. Meynen, 'Should the "Insanity Defense" Be Replaced by an "Incapacity Defense"?', in: T.I. Oei & M.S. Groenhuisen (red.), *Progression in Forensic Psychiatry: About Boundaries*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2012, p. 165-83.

Meynen 2013

G. Meynen, 'Een Juridische Standaard Voor Ontoerekeningsvatbaarheid?', *NJ* 2013/88, afl. 21, p. 1384-90.

Meynen 2014

G. Meynen, 'Neurolaw: de relevantie voor de forensische psychiatrie', *Tijdschrift voor Psychiatrie* 56 (2014), p. 597-604.

Meynen 2014

Gerben Meynen, 'Neurolaw: Neuroscience, Ethics, and Law. Review Essay', *Ethical Theory and Moral Practice* 17 (2014), afl. 4, p. 819-829.

Meynen & Oei 2011

G. Meynen & K. Oei, 'Internationalizing Forensic Assessments of Criminal Responsibility', *Med Law* 30, no. 4 (Dec 2011), p. 529-534.

Nixon 2013

S.J. Nixon, 'Executive Functioning among Young People in Relation to Alcohol Use', *Curr Opin Psychiatry* 26, no. 4 (Jul 2013), p. 305-309.

Packer 2009

Ira K. Packer, *Evaluation of Criminal Responsibility*, Oxford/New York: Oxford University Press 2009.

Penney 2012

S. Penney, 'Impulse Control and Criminal Responsibility: Lessons from Neuroscience', *Int J Law Psychiatry* 35, no. 2 (2012 Mar-Apr), p. 99-103.

Radovic, Meynen & Bennet 2015

S. Radovic, G. Meynen & T. Bennet, 'Introducing a Standard of Legal Insanity: The Case of Sweden Compared to the Netherlands', *Int J Law Psychiatry* 40 (2015 May-Jun), p. 43-49.

Rogers 2008

R. Rogers, 'Rogers Criminal Responsibility Assessment Scales (R-Cras)', in: B.L. Cutler (red.), *Encyclopedia of Psychology and Law*, London: SAGE 2008, p. 704-705.

Simon & Ahn-Redding 2006

R.J. Simon & H. Ahn-Redding, *The Insanity Defense, the World Over*, Lanham (MD): Lexington Books 2006.

Van Kordelaar 2012

W.F. van Kordelaar, 'Het Psychologisch Onderzoek Pro Justitia', in: B.C.M. Raes & F.A.M. Bakker (red.), *De Psychiatrie in Het Nederlandse Recht*, Deventer: Kluwer 2012 (6e druk).